

ІНДАЕЎРАПЕІСТЫКА Ў БЕЛАРУСКАЙ НАВУКОВАЙ ПРАСТОРЫ

Дзянісенка В. С., Інстытут МЭФ імя К. Крапівы НАН Беларусі

Індаеўрапеістыка – гэта перш за ўсё раздзел параўнальна-гістарычнага мовазнаўства, які вывучае індаеўрапейскія мовы. Індаеўрапеістыка

зарадзілася ў пачатку XIX ст. Ля яе вытокаў стаяць нямецкі вучоны Ф. Боп (стварэнне першай параўнальна-гістарычнай граматыкі; параўнанне сістэмы спражэння ў санскрыце, грэчаскай, лацінскай, германскіх і інш. мовах) і дацкі вучоны Р. Раск (параўнанне германскіх моў з грэчаскай, лацінскай, балта-славянскай і ўстанаўленне іх роднасці). У аснове гэтага раздзела параўнальна-гістарычнага мовазнаўства ляжыць даследаванне сыходжанняў паміж падобнымі элементамі індаеўрапейскіх моў (з арыентацыяй іх на старажытны стан) і інтэрпрэтацыя гэтых супадзенняў.

Але што сабой уяўляе тая прастора, дзе размаўляюць на мовах, якія прайшлі ад ужыванай пяць тысяч гадоў таму агульнай прамовы? Што ў карыстальнікаў гэтых моваў можа быць агульнага, апрача лінгвістычнай спадчыны? Гэтае пытанне заўжды імкнуліся прадставіць неістотным альбо даць на яго адмоўны адказ [3]. Таму за апошнія стагоддзе індаеўрапеістыка стала папулярнай (і нават у пэўнай ступені вядучай) сферай параўнальна-гістарычнага даследавання не толькі ў галіне мовазнаўства, але і сацыялогіі, міфалогіі, літаратуразнаўства, традыцыйнай культуры, фальклору і, як вынік, з'явіўся шэраг даследаванняў, прысвечаных параўнальнаму вывучэнню беларускай і індаеўрапейскай культур, у прыватнасці і ведыйскай.

Значныя поспехі ў вывучэнні мовы і культурнага стану індаеўрапейцаў і праславян маюць моваведы, працы якіх закранаюць і пытанні вераванняў, звычаяў, паэзіі. Грунтоўным даследаваннем з'яўляецца праца Т. В. Гамкрэлідзе і Вяч. Ус. Іванава «Індаеўрапейская мова і індаеўрапейцы», значная частка якой прысвечана рэканструкцыі індаеўрапейскай пратакультуры, паказвае высокую ступень развіцця людзей у перыяд індаеўрапейскай агульнасці. Так, на падставе лексем, якія абазначаюць ваўка, аўтары канстатуюць экалагічную распаўсюджанасць гэтага драпежніка, яго культавую і рытуальную значнасць, адлюстраваную ў індаеўрапейскіх традыцыях, што мае вялікую цікавасць для фалькларыста [6, с. 25 – 26]. Такім чынам, рэканструяваныя аўтарамі факты, да якіх трэба дадаць прыведзеныя імі звесткі пра шлюбныя адносіны, пантэон язычніцкіх бостваў, сімваліку лікаў і інш., дапамагаюць высветліць вытокі асобных фальклорных матываў, сюжэтаў і вобразаў [6, с. 26].

Беларуская індаеўрапеістыка не мае такіх глыбокіх навуковых традыцый, як, напрыклад, руская ці заходнееўрапейская, але тым не менш можна адзначыць, што апошнім часам зроблены пэўныя крокі.

Даследаванні па выяўленні фактаў лексічнага і граматычнага падабенства паміж беларускай мовай і санскрытам засведчылі, што паміж імі назіраецца шмат сыходжанняў. Так, цікавай асаблівасцю санскрыцкай лексікі з'яўляецца наяўнасць характэрных беларускіх элементаў. У санскрыце, як і ў беларускай мове, ёсць гук «дж» (пры гэтым ён абазначаецца асобнай літарай), гук «ў», які ўжываецца толькі пасля літары «а». Ёсць гук «г» фрыкатыўны (як і беларускі), які абазначаецца асобнай літарай. Характэрным з'яўляецца і наяўнасць прыстаўнога зычнага «г» фрыкатыўнага, падаўжэнне зычных.

Акрамя таго, мовы санскрыт і беларуская маюць прыблізна аднолькавую частату ўжывання гука «а»: беларуская – 68%, санскрыт – 66% [8].

За апошнія дзесяцігоддзі зроблены пэўныя крокі на шляху выяўлення індаеўрапейскага субстрата беларускай традыцыйнай культуры і міфалогіі, з'явіўся шэраг артыкулаў, якія сведчаць аб запачаткаванні новага накірунку ў параўнальным вывучэнні беларускай матэрыяльнай і духоўнай спадчыны [7, с. 118].

Так, вялікі набытак унёс Цэнтр этнакасмалогіі «KRYŪJA», які дзейнічае з 1988 года. За час свайго існавання Цэнтрам былі арганізаваныя тры міжнародныя навуковыя канферэнцыі: «Балты і этнагенез беларусаў» (1993 г.), «Этнакасмалогія Усходняй Еўропы: Балтыйская мадэль свету» (1994 г.) і «Беларусь у сістэме трансэўрапейскіх сувязяў у 1 тыс. н. э.» (1996 г.), якая была арганізаваная супольна з Інстытутам гісторыі НАН Беларусі. На гэтых прадстаўнічых навуковых форумах было абмеркавана шырокае кола пытанняў, якія датычацца праблем этнагенезу беларусаў, этнічнай атрыбуцыі археалагічных культур, дахрысціянскіх культураў і вераванняў, праблем этналінгвістыкі, этнасеміётыкі, этнамузыкалогіі, палеаастраноміі і фізічнай антрапалогіі. Канферэнцыі 1993, 1994 гг. сталі «прарыўнымі» для беларускай гуманітарнай навукі, бо, нарэшце, была цалкам легалізавана тэма ўдзелу даўніх балтаў у этна-, глота- і культурагенезе беларусаў. Матэрыялы канферэнцый друкаваліся ў «Гістарычна-археалагічным зборніку» Інстытута гісторыі НАН Беларусі, часопісе «Кгуйја: Civica. Baltica. Indogermanica», а таксама былі скарыстаны пры напісанні артыкулаў для энцыклапедычнага слоўніка «Беларуская міфалогія» [12].

Так, у прыватнасці, даследчыкі А. Дзярновіч і А. Квяткоўская засведчылі шырокае распаўсюджанне выявы свастыкі ў археалагічных і этнаграфічных матэрыялах, знойдзеных на тэрыторыі Беларусі [1, с. 75 – 76]. Навуковец Юрый Драздоў, грунтоуючыся на беларускім фальклоры, супаставіў міфалагічныя функцыі славянскага Ворана і ведыйскага Варуны, выявіў блізкасць рысаў двух персанажаў [2, с. 178 – 190]. Даследчык Л. А. Зарубін супаставіў выявы Сонца і Зор ў славянскай і старажытнай індаарыйскай традыцыях [4]. Традыцыйную беларускую гімнічную паэзію (г. зн., традыцыйны абрадавы фальклор, які прадстаўлены велічальнымі каляндарнымі песнямі розных цыклаў) разгледзела вядомая фалькларыстка Р. М. Кавалёва [7, с. 116 – 119]. На міфалагему сонца ва ўсходнеславянскай і індаеўрапейскай традыцыі звярнула сваю ўвагу даследчыца А. Хмялянок [10, с. 57 – 58]. Навуковец Вяч. Ус. Іванаў у працы «Рытуальнае спальванне конскага чэрапа і кола на Палессі і яго індаеўрапейскія паралелі» параўнаў ўсходнеславянскія (беларускія) звычаі асвячэння (сакралізацыі) новага дому з іерархічным парадкам ахвярных жывёл ў ведыйскіх рытуалах [4]. Даследчыца Т. І. Шамякіна лічыць, што для рэканструкцыі першых пяці з гістарычных этапаў развіцця міфалогіі вялікае значэнне маюць старажытныя

рэлігійныя тэксты арыяцаў: Веды, Рыгведа і Авеста. Т. І. Шамякіна даводзіць, што імёны многіх арыіскіх багоў у тым ці іншым выглядзе сустракаюцца і ў беларусаў, і ў іншых славянскіх народаў [11, с. 111 – 112]. Даследчыца М. Трыфаненкава адзначыла пэўнае падабенства онімаў – змяі Рыты (бел.) і змея Урытры (вед.) і супаставіла змеяборчы сюжэт палескай тапанімічнай легенды аб паходжанні Маларыты і Велікарыты з ведыйскімі гімнамі пра барацьбу Індры са змеем [9, с. 80].

Як высвяляецца, за апошні час індаеўрапеістыка прыцягвае да сябе ўсё больш і больш даследчыкаў. З’явіўся шэраг артыкулаў, прысвечаных параўнальна-гістарычнаму даследаванню славянскіх (у прыватнасці, беларускай) і індаеўрапейскай культур. Безумоўна, гэта з’яўляецца сведчаннем таго, што параўнальнае вывучэнне традыцыйнай культуры, міфалогіі і фальклору набывае ўсё большае значэнне, тым самым дазваляе вызначыць узаемадзеянне і ўзаемапраціўленне ва ўсіх галінах культурнага жыцця.

1. Дзярновіч, А. «Свастыка» як касмалогічны ды этнавызначальны сымбаль / А. Дзярновіч, А. Квяткоўская // Навуковы часопіс Цэнтру этнакасмалогіі «Крыўя». – Менск : НВФ «Ваўкалака», №1, 1994. – С. 75 – 90.

2. Драздоў, Ю. Параўнаўчы аналіз некаторых міталогічных функцыяў славянскага Ворана і ведыйскага Варуны / Ю. Драздоў // Навуковы часопіс Цэнтру этнакасмалогіі «Крыўя». – Менск : НВФ «Ваўкалака», №1, 1994. – С. 127 – 137.

3. Жан Адры. Свет індаеўрапейцаў / Жан Адры // Пераклад з нямецкай мовы Дзяніса Баханькова [Электронны рэсурс]. – KRYŪJA – Centar Etnakasmalogiji, 2010. – Рэжым доступу : http://kryuja.org/artykuly/publicystyka/adry_sviet_indajeurapiejcau.html. – Дата доступу : 06. 05. 2010.

4. Зарубін, Л. А. Солнце и зори в праславянском и славянском изобразительном искусстве / Л. А. Зарубін [Электронный ресурс]. – Перуница. Славянский языческий сайт. Лето 7517 – 7518 (2009 – 2010). – Режим доступа: <http://www.perunica.ru/istoria/846-solnce-i-zori-v-praslavyanskom-i-slavyanskom.html>. – Дата доступа 25. 05. 2010.

5. Иванов, Вяч. Вс. Ритуальное сожжение конского черепа и колеса в Полесье и его индоевропейские параллели / Вяч. Вс. Иванов // Славянский и балканский фольклор. – М. : Наука, 1989.

6. Кабашнікаў, К. П. Беларуска-рускія фальклорныя сувязі / К. П. Кабашнікаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1988.

7. Кавалёва, Р. М. Тыпалогія гімнічнай паэзіі беларусаў і арыяў ведыйскай эпохі / Р. М. Кавалёва // Фалькларыстычны калейдаскоп. – Мінск : Бестпрынт, 2009.

8. Суднік, Ст. Беларуская мова – наша найвялікшае багацце (Ч. I, II; кБНІ) / Ст. Суднік // Радзіма мая – Беларусь [Электронны рэсурс]. – 2009. – Рэжым доступу : <http://nashaziamlia.org/2006/07/18/199/>. – Дата доступу : 06. 04. 2010.

9. Трыфаненкава, М. А. Матыў змеяборства ва ўсходнеславянскай фальклорнай традыцыі : Генезіс, Семантыка / М. А. Трыфаненкава. – Мінск : БДУ, 2003.

10. Хмялянок, А. Міфалагема сонца ва ўсходнеславянскай і індаеўрапейскай традыцыі / А. Хмялянок // Фальклор і этнакультура Палесся ў індаеўрапейскім кантэксце: матэрыялы III Міжнарод. навук. канф. (7 – 8 снежня 2006 г., г. Мінск) / Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нац. акад. навук Беларусі, Бел. дзярж. ун-т; рэдкал.: І. С. Роўда [і інш.]. – Мінск : ПУП «Паркус Плюс», 2007. – С. 57 – 60.

11. Шамякіна, Т. А. Курс лекцый «Славянская міфалогія» / Т. А. Шамякіна [Электронны рэсурс]. – Мінск, 2005.

12. «KRYŪJA» – Пра Центр [Электронны рэсурс]. – KRYŪJA – Centar Etnakasmalogiji, 1988 – 2010. – Рэжым доступу : http://kryuja.org/prc_centr/. – Дата доступу : 09. 05. 2010.